

שיעורא.

כי פליגי — כגון שהיה בו בתחילה כשיעור, ב-ת
וצמק לפחות מכשיעור, וחזר ותפח
לכשיעור, ובוה נחלקו:

וכל היבא דמעיקרא לא היה ביה שיעור
והשתא אית ביה שיעור, לא נחשב השיעור
הזה מדאורייתא, כי התפחה שהגדילה את
נפחו היא ממים בלבד שנכנסו בו, ורק
מדרבנן (20) (21) החשיבוהו כאילו יש בו

בתיובתא, האם צריך לומר אין דיחוי באיסורין.

20. כתב הרמב"ם פרק י"ד מהלכות מאכלות
אסורות הלכה ד', איסור אכילה בשיעור פחות
מכזית שתפח ועמד על כזית אסור ואין לוקין
עליו, וזה כפי המבואר בסוגייתינו שאסור
מדרבנן. והקשה הקרן אורה מה חידש בזה
הרמב"ם, הלא בין כה וכה זה אסור באיסור
דאורייתא גם כשזה חצי כזית מדין 'חצי שיעור'
שאסור בכל האיסורים, ומה מוסיף לנו העובדה
שנהיה כזית ואסור מדרבנן כאילו יש בו שיעור
כזית?

ותירץ הקרן אורה שיש נפקא מינה לענין
חולה שצריך לאכול דבר איסור, והדין שמאכילם
הקל הקל תחילה, וממילא עדיף להאכילו חצי
כזית שלא תפח מאשר חצי כזית שתפח לכזית.

והגרי"ז תירץ בנפקא מינה נוספת כגון
שנשבע לאכול את האיסור הזה, ואם זה היה רק
איסור חצי שיעור, השבועה היתה חלה, ועכשו
שיש בו איסור דרבנן כתב הש"ך ביורה דעה
סימן רל"ט סק"כ שאין השבועה חלה על כך.
עוד תירץ המנחת אברהם לדעת הרמב"ן
שבחצי שיעור אין הבדל בין איסורים חמורים
לקלים, ודרגת חומרת חצי איסור שוה בחלבים
כבנבילות, ואם כן, נפקא מינה בחצי זית נבילה
וחצי זית חלב שתפחו לכזית, שמצד דין חצי
שיעור אין הבדל ביניהם, אולם מצד האיסור
דרבנן, נחשב הכזית חלב לכזית חלב וחמור
מהכזית נבילה.

21. כתב החזון איש, בלחם יש ד' זמנים: א'

מלכתחילה לא היה בו שיעור, ומסתפקת בזה
הגמרא בשבת אם חייב או לא, ומקשים
התוספות מדוע זה נחשב שסוף המלאכה היתה
מחשבה על אכילה והיה שיעור אכילה, הרי
הגרוגרת תפחה ומלכתחילה לא היה בה גרוגרת,
ואם כן לגבי דינים דאורייתא נחשב גם עכשו
שאינ בו שיעור ומדוע הגמרא מסתפקת שיהיה
חייב, ותירצו על זה הראשונים כמה תירוצים.

הרמב"ן מתרץ, שדוקא בגרוגרת הגמרא
הסתפקה וכפי סברת הגמרא לקמן דף נה א
שגרוגרות כיון שאפשר לשולקן ולהחזירן לכמו
שהיו, לכן כשתפחה מועיל אפילו מדאורייתא
שנחשב לשיעור.

הרשב"א מתרץ, שלגבי שבת השיעור של
הוצאה נמדד בחשיבות הדבר שדרך בני-אדם
להצניע כמוהו מחמת חשיבותו, וכיון שתפח
ונראה גדול, הרי הוא חשוב לבני-אדם
וחייבים על הוצאתו, אולם לגבי טומאה ואיסורי
אכילה שצריך שיעור אכילה, שם מתחשבים
בגודלו המקורי מפני שזה שתפח ונתוסף בו
מים, אין זה מגדיל את ערך האכילה שבו.

השיטה מקובצת מתרץ, שהסוגיא במסכת
שבת הולכת כדעת רבי יוחנן, הסובר שאם
מלכתחילה לא היה בו ועכשו יש בו — נחשב
לשיעור מן התורה.

והרש"ש מתרץ, ששם מדובר בגרוגרת
שמלכתחילה היה בה שיעור וצמקה לחצי וחזרה
ותפחה, ובאופן זה מועיל מן התורה. ועיין
ברש"ש שמתרץ עוד תירוץ על שאלה זו. ועיין
עוד בביאור הגר"א אור חיים סוף סימן תפ"ו
שדן במסקנת הסוגיא שריש לקיש נשאר

באיסורין?

והתנן: כביצה אוכלין שהניחה בחמה — ונתמעטו מכביצה. וכן כזית מן המת או כזית מן הנבילה, וכעדשה מן השרין, וכזית פיגול, וכזית נותר, וכזית חלב שהצטמקו, טהורין אותן אוכלין שהתמעטו, וכן אותן כזית מן המת או מן הנבילה, משום שהתמעטו מהשיעור של טומאה, וכמו כן אין חייבין עליהן על אותן איסורין שבמשנה משום פיגול ונותר וחלב.

ואם הניחן לאחר שצמקו בגשמים, ותפחו, וחזרו לשיעורם שבתחילה, הרי הם טמאין, וחייבין עליהם משום פיגול ונותר וחלב?

ומסקינן: תיובתא למאן דאמר יש דיחוי באיסורין, תיובתא.

תא שמע: תורמין [מעשרין] תאנים לחים על הגרורות, שהן תאנים שהתייבשו וצמקו,

דמר, שמואל ורבי שמעון ברבי וריש לקיש, שסוברים לכמות שהיו משערים, סבר, יש דיחוי באיסורא (22) ובטומאה, וכיון שנדחה בזמן שצמק לפחות מכשיעור, שוב לא נחשב לשיעור מן התורה כשיחזור ויתפח, שאם אסור הוא, לא יהיו חייב עליו משום אכילת איסור, וכמו כן הוא לא יחזור ויטמא, וכן אם הוא טהור הוא לא יקבל טומאה, שאין מחשיבים את הנפח שחזר ותפח כנפח של שיעור, והרי הוא משתער לכמות שהיה בהיותו מצומק.

ומר, רב ורבי חייא ורבי יוחנן, סבר, אין דיחוי באיסורא ובטומאה, כיון שמתחילה היה בו שיעור לאיסור ולטומאה, לכן, למרות שכשהצטמק חסר השיעור, אך משחזר ותפח נחשב שחזר לעיקרו שהיה בו שיעור, ולפיכך משערים בו לכמות שהוא עכשו.

ותמהינן: ומי איכא למאן דאמר יש דיחוי

איסור חדש שפירטה התורה י'לחם וקלי וכרמל לא תאכלו' שיש חילוק בין שיעור לחם לקלי, שבאיסור קלי משערים לפי קמח ובאיסור לחם משערים כזית פת אף שתפח ע"י המים. וכן דעת החתם סופר בתשובה יו"ד סימן קי"ז. ובעל התיבנות חולק על כך, וסובר שבכל איסורי תורה כגון כלאים וטבל ותרומה אם עשו מהם פת, משערים בכזית פת. וקשה לכאורה, הרי תפח לכזית מן התורה אין חייבים עליו? וכתב המנחת אברהם, שדעת התיבנות היא שלחם לא נחשב כאיסור שתפח, אלא זוהי צורת האיסור, וכך מחשבים את הכזית. ועיין עוד בספר בני ציון סימן ר"ג מה שמפלפל בנושא זה.

22. בנידון הסוגיא אם יש דיחוי באיסורין,

בתור חטים, ואז נפחם קטן ביותר. ב' אחר שנטחנו ונעשו קמח הנפח גדול. ג' אחר — כך כשנלושים ונעשים בצק, לפעמים נפחם גדל ולפעמים פוחת. ד' כשנאפה הלחם, פעמים נפחו גדל ופעמים פוחת.

ולענין הפרשת חלה כתב הרשב"א ששיעור חלה נאמר בקמח, נפח של מ"ג ביצים וחומש קמח, ואין זה שייך לשאלה אם כמו שהן או כמו שהיו, שאף שנפחם עכשו יותר מאשר חטים, מכל מקום, השיעור נאמר בקמח. ולענין ברכת המזון אחרי כזית פת [מדרבנן] או אחר אכילת ד' כביצים שחייב מדאורייתא, נראה שמשערים בפת ואף שתפחה יותר ממה שהיתה בתור קמח, השיעור נאמר בפת.

ובמנחת חינוך סוף מצוה ש"ג כתב לגבי

מעשרה אחוז.

ותניא: המרבה במעשרות, שמפריש יותר מעשירית, פירותיו מתוקנים ואינם טבל, ומעשרותיו מקולקלין, שכיון שלא חל שם מעשר אלא על עשירית מהפירות, הרי שאר הפירות שהפריש הם טבל נשהי עליהם הוא לא הפריש מעשר, אלא רק קרא עליהן עצמן שם מעשר לתקן אחרים, ושם מעשר אינו יכול לחול על יותר מעשירית מהפירות, ונמצא שהם נשאר טבל, ומכיון שאין אותה עשירית שנהייתה מעשר ניכרת בתוך התערובת של המעשר והטבל, הילכך מעשרותיו מקולקלין ואינו יכול לאוכלם.

ודחינן: **אלא מאי** אמרת — **כמות שהן** עכשו הם משתערים, אם כן **אימא סיפא:** אם בא לעשר גרוגרות על התאנים, הרי הוא חייב לעשרם במדה, שימוד במידה שיהיו בה תשעים אחוז מהמידה תאנים ועשרה אחוז מהמידה גרוגרות, ולא יפריש במנין, עשר גרוגרות על תשעים תאנים, משום שממעט במעשרותיו, שאם ימדוד גרוגרות בעשירית מהמידה של תאנים, היא תכיל למעלה מעשר גרוגרות!

אי אמרת בשלמא כמות שהן עכשו משערים, **שפיר** חייב להפריש את הגרוגרות במידה, שזהו היחס של עשירית גרוגרות

במנין, שעל כל תשעים גרוגרות מפרישים עשר תאנים לחות, אבל אין מעשרין במידה, שאם ימדוד את הגרוגרות והתאנים בכלי מדידה, ויעשר עשירית המידה של תאנים לחות על תשע עשירות המידה של גרוגרות מיובשות, הוא יפריש פחות מהכמות של תאנים לחות שהיה מפריש במנין.

שהרי נפח התאנים הלחות הוא יותר מנפח הגרוגרות, ונמצא שאם ימדוד את התאנים הלחות בעשירית המידה שמדד בה את הגרוגרות, הוא יפריש עשירית מנפח הגרוגרות, שהיא פחות בהרבה מנפח תאנים לחות. ואילו אם יפריש במנין של עשרה תאנים לחות כנגד תשעים גרוגרות, והיינו, שיחשיב את הגרוגרות כאילו הן לחות, הרי הוא יעשר בהרבה יותר ממה שיעשר לפי עשירית ממידת הגרוגרות.

והשתא דייקנן: **אי אמרת בשלמא לכמות שהיו משערינן**, שפיר חייב לעשר במנין, כאילו היו הגרוגרות תאנים לחות, וכפי שהיו לפני שהתייבשו והצטמקו.

אלא אי אמרת כמות שהן משערינן, כיצד מחייבים אותו לעשר לפי מנין, והרי כיון שהתאנים גדולים בנפחם מהגרוגרות, אם יפריש עשר תאנים על תשעים גרוגרות הוה ליה "מרבה במעשרות", שמפריש יותר

כן, גם המנחת חינוך למד שנושא הסוגיא קשור לנושא הכללי של דיחוי במצוות, אולם הקרן אורה לומד שזה נושא בפני עצמו, ונחלקו האמוראים כשצמק וחזר ותפח האם נחשב שחזר המקורי. ואם כן, יש פה שיעור איסור. או שזה מים בלבד, והאיסור אין בו שיעור.

נחלקו האחרונים בגדר דין דיחוי זה. בדברי הגר"א באורח חיים סימן תפ"ו בסוף משמע שלמד שזה דין דיחוי שמצאנו בעוד מקומות בש"ס. וכמו — כן המנחת חינוך מקשה על סוגייתנו למאן דאמר שיש דיחוי באיסורים, הרי מבואר במסכת סוכה דף ל"ג שכל שבדו לתקן הפסול אין זה דיחוי, וגם כאן בידו לתקן. ואם

לתשע עשיריות תאנים, לפי מצבם של הגרוגרות עתה. **אלא אי אמרת לכמות שהן** היו, משערים, הרי כשמפריש במידה — **מרבח במעשרות הוא**, כי אם נחשיב את הגרוגרות כמו שהיו בהיותן תאנים הרי צריך להפריש עשר גרוגרות על תשעים תאנים, ואילו כשמודד במידה הוא מפריש למעלה מעשר גרוגרות על תשעים תאנים! ?

אלא, לא תוכיח ממשנה זו כלום, כי כאן **בתרומה גדולה עסקינן** הניטלת באומד, ואפשר להוסיף עליה כרצונו.

ורישא, כשמפריש מהתאנים על הגרוגרות, הרי הוא מפריש במנין משום המצוה לתרום **בעין יפה, וסיפא**, כשהוא בא להפריש מהגרוגרות על התאנים, הרי הוא מפריש במידה משום המצוה לתרום **בעין יפה**.

ותמהינן: **אי הכי, אימא סיפא: אמר רבי אלעזר ברבי יוסי: אבא היה נוטל עשר גרוגרות שבמקצוע** [הוא הכלי שבו היו נותנים את הגרוגרות ומדבקים אותם בו לעיגולים גדולים] **על תשעים תאנים לחות שבכלכלה** [כלי שבו היו נותנים את התאנים הלחות בשעה שהיו קוטפין אותן].

ואי בתרומת גדולה מדובר — עשר על תשעים **מאי עבידתיה?** שהרי אין מפרישים עשרה אחוזים תרומה גדולה.

אלא, הכא בתרומת מעשר, הניטלת מתוך המעשר, **עסקינן**, ותרומת מעשר, שהיא עשירית מהמעשר, ניטלת באומד ובעין יפה, **ואבא אלעזר בן גמלא הוא** שאמר משנה זו.

דתניא, אבא אלעזר בן גמלא אומר: נאמר

בתרומת מעשר **”ונחשב לכם** ללויים **תרומתכם**, שהרמתם מעשר מן המעשר [כתרומה גדולה, הנקראת ראשית דגן, שהורמה מן תבואת הגורן]”. **בשתי תרומות, הכתוב** **”ונחשב לכם”**, מדבר. אחת תרומה גדולה, ואחת תרומת מעשר. ללמדנו, **כשם שתרומה גדולה ניטלת באומד**, שאין צריך למדוד את הפירות אלא נוטל באומד אחד מן החמישים ועושה ה-א תרומה גדולה, **ובמחשבה**, שאינו צריך להפריש בידיו, אלא נותן עיניו בצד זה ואוכל מצד אחר, **כך תרומת מעשר ניטלת באומד ובמחשבה** [ואין זה לימוד של תרומת מעשר מתרומה גדולה, אלא ששתיהן נלמדות כאחת, מדכתיב בשתייהן **”ונחשב לכם”**].

וכן אנו למדים: **מה תרומה גדולה מצותה ליתן בעין יפה**, אף תרומת מעשר **בעין יפה**. ולכן כשהוא בא לעשר מתאנים על גרוגרות הרי הוא מעשר עשר תאנים על תשעים גרוגרות בעין יפה. כאילו היה נפח הגרוגרות עתה כמו נפח התאנים.

אלא שעתה פרכינן לצד ההפוך: **ומינה**, מדברי רבי אלעזר עצמו בברייתא זו תוכיח הפוך. שהרי **אמר רבי אלעזר בר רבי יוסי: אבא היה נוטל עשר גרוגרות שבמקצוע על תשעים תאנים לחות שבכלכלה**.

אי אמרת בשלמא לכמות שהן היו משערינן, שפיר מחשבים את הגרוגרות כאילו היה בנפח של תאנים, כמו שהיו בעבר לפני שנתייבשו. **אלא, אי אמרת כמות שהן עכשו משעריב**, הרי כשמפריש עשר גרוגרות מצומקות על תשעים תאנים לחות מלאות — **בציר להו** השיעור שלהם, שהרי